

**ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ З ПИТАНЬ
МИСТЕЦТВ ТА МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ**

**АНАЛІЗ
ДІЮЧОЇ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ
ЗА 2024 РІК**

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У 2024 РОЦІ	4
РОЗДІЛ 2. СТАН БАЗОВОЇ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У 2024 РОЦІ	5
2.1. Загальна характеристика мережі	9
2.2. Структура мережі по регіонах	9
2.3. Типологія публічних бібліотек у 2024 році	10
2.4. Ключові характеристики стану мережі у 2024 році	11
2.5. Підсумок по 2024 року	11
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У 2021–2024 РОКАХ	11
РОЗДІЛ 4. КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ ЗМІН БІБЛІОТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ, ЩО ВІДБУЛИСЬ У 2021–2024 РОКАХ	13
ВИСНОВКИ	15

ВСТУП

Публічні бібліотеки України є ключовими культурними, освітніми та соціальними інституціями, які забезпечують громадянам вільний доступ до знань, інформації та культурних ресурсів. Вони відіграють фундаментальну роль у формуванні освіченого, свідомого та активного суспільства, сприяють збереженню культурної спадщини, підтримують інтерес до читання й допомагають людям різного віку розширювати світогляд. Завдяки своїй відкритості бібліотеки залишаються важливим інструментом підвищення рівня грамотності, розвитку критичного мислення та формування навичок самонавчання.

Сучасна бібліотечна справа в Україні поєднує традиційні підходи з інноваційними технологіями. Електронні каталоги, цифрові бази даних, онлайн-курси та віртуальні заходи розширюють доступ до знань для мешканців усіх регіонів – від великих міст до найвіддаленіших сіл. Це дає змогу користувачам отримувати інформаційні та освітні послуги незалежно від місця проживання, соціального статусу чи рівня матеріального забезпечення.

Для багатьох громад бібліотека сьогодні – це не лише місце зберігання книжок та обслуговування читачів, а й центр культурного життя, простір для неформальної освіти, цифрової інклюзії та громадського діалогу. Тут проводяться літературні зустрічі, культурно-просвітницькі заходи, тренінги, майстер-класи, кінопокази та інтерактивні лекції. Такі ініціативи сприяють згуртованості населення, розвитку творчого потенціалу, соціальної активності та взаємопідтримки.

Бібліотеки також забезпечують рівні можливості доступу до ресурсів для всіх категорій населення, зокрема у віддалених та економічно вразливих громадах. Їхня роль особливо зросла в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України. У цей період вони стали місцями психологічної підтримки, координаційними пунктами волонтерських ініціатив, хабами гуманітарної допомоги та центрами доступу до електронних державних сервісів.

Водночас упродовж останніх років мережа публічних бібліотек зазнала суттєвих структурних трансформацій. На це вплинули завершення реформи децентралізації, демографічні зміни, внутрішня міграція, воєнні втрати інфраструктури та фінансові обмеження місцевих бюджетів. Ці процеси мають різні наслідки, зокрема скорочення кількості закладів у сільській місцевості та потреба у підвищенні кваліфікації кадрів, разом з тим, відбулись і позитивні трансформації – модернізація приміщень, розвиток цифрових послуг, інтеграція бібліотек у структуру Центрів культурних послуг (ЦКП) тощо.

За результатами даних, отриманих від структурних підрозділів обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій у 2025 році, Держмистецтв було узагальнено інформацію про перелік закладів культури базової мережі загальнодержавного/місцевого рівня за 2024 рік, до якого також увійшли бібліотечні заклади.

Метою цього звіту є надання комплексного аналізу мережі публічних бібліотек України за 2024 рік та оцінка динаміки її розвитку у 2021–2024 роках.

РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У 2024 РОЦІ

Аналіз стану мережі публічних бібліотек України за 2024 рік проведено відповідно до Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (далі – Стратегія), схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2023 р. № 190 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80>) та операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки (далі – Операційний план). Відповідно до завдання 7 цього плану, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти (далі – Держмистецтв) здійснює щорічний аналіз діючої мережі публічних бібліотек України.

Дослідження ґрунтувалося на інформації, поданій центральними органами виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, щодо переліку закладів культури базової мережі загальнодержавного та місцевого рівнів за 2024 рік.

При проведенні аналізу враховано ключові нормативно-правові акти, які визначають порядок функціонування бібліотек, а також завдання, покладені на Держмистецтв, зокрема:

Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>) – базовий акт, що визначає правові, економічні та організаційні засади бібліотечної діяльності.

Закон України «Про культуру» (пункт 3 статті 23 розділ IV) (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>) – закріплює повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері мистецтв та спеціалізованої мистецької освіти щодо складання та актуалізації зведеного переліку закладів базової мережі.

Положення про Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 року № 434 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/434-2020-%D0%BF>) – визначає завдання

та функції Держмистецтв, у тому числі щодо збору, аналізу та оприлюднення інформації про мережу закладів культури.

Порядок формування базової мережі закладів культури, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2012 р. № 984 (зі змінами) (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984-2012-%D0%BF>) – встановлює вимоги до складання, оновлення та оприлюднення переліків закладів культури, зокрема бібліотек.

Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80>) та **операційний план її реалізації на 2023–2025 роки**.

Крім того, враховано положення **Плану заходів щодо забезпечення формування оптимальної мережі публічних бібліотек**, затвердженого наказом Держмистецтв від 07 квітня 2023 р. № 19, яким передбачено щорічне опрацювання узагальненого звіту про діючу мережу бібліотек та проведення порівняльного аналізу її функціонування станом на 15 червня кожного року.

РОЗДІЛ 2. СТАН БАЗОВОЇ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У 2024 РОЦІ

Станом на 31.12.2024 базова мережа публічних бібліотек України державної та комунальної форм власності загалом налічує **14497 закладів**, з них **бібліотеки**:

ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ - 10 бібліотек (Національна бібліотека імені Ярослава Мудрого, Національна бібліотека України для дітей, Державна бібліотека України для юнацтва, Національна історична бібліотека України, Харківська національна наукова бібліотека, Одеська національна наукова бібліотека, Національна наукова медична бібліотека України, Державна наукова педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника)

КОМУНАЛЬНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ – 14 487 бібліотечних заклади, з них:

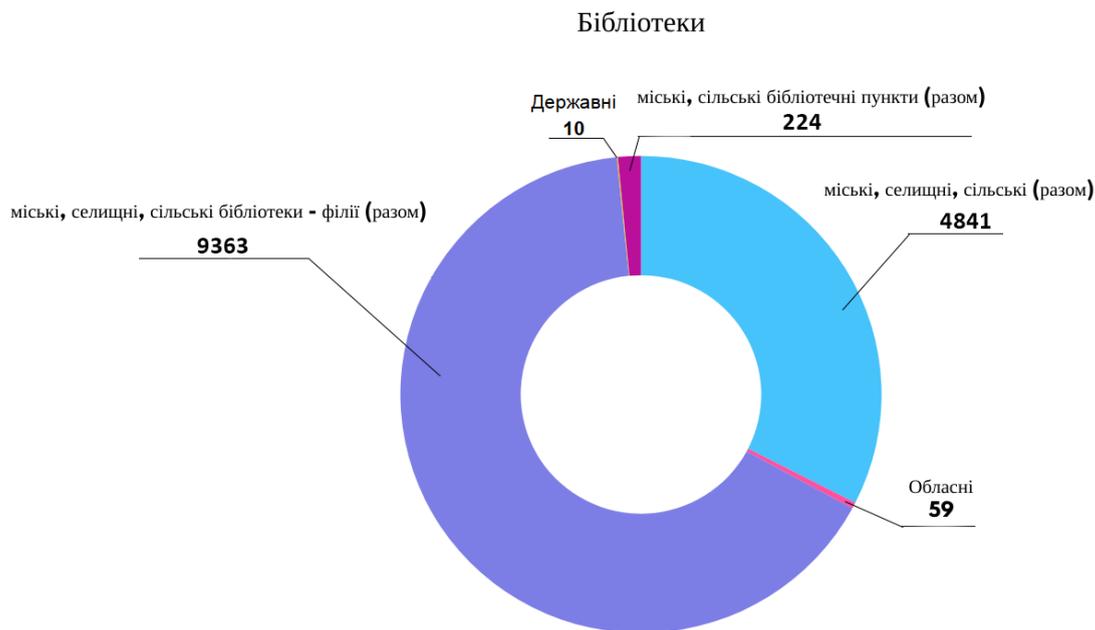
Обласні — 59 бібліотек;

Міські, селищні, сільські (РАЗОМ) – 4 841 бібліотек

Бібліотеки-філії міські, селищні, сільські, клуби-бібліотеки, бібліотеки-філії ЦКП (РАЗОМ) – 9363

Бібліотечні пункти міські, сільські (РАЗОМ) – 224.

Діаграма № 1. Кількість публічних бібліотечних закладів комунальної та державної форм власності

До складу публічних бібліотек також входять: спеціалізовані для дітей та для юнацтва.

У 2023 році кількість дитячих бібліотек становила 636, юнацьких - 43.

У 2024 році кількість дитячих бібліотек зменшилась до 628, юнацьких до 24.

Відповідно, кількість дитячих бібліотек у 2024 році скоротилися на 8 бібліотеку у порівнянні з 2023 роком, юнацьких бібліотек у 2024 році стало менше на 19 закладів.

Таблиця № 1. Динаміка зменшення бібліотек для дітей та юнацтва

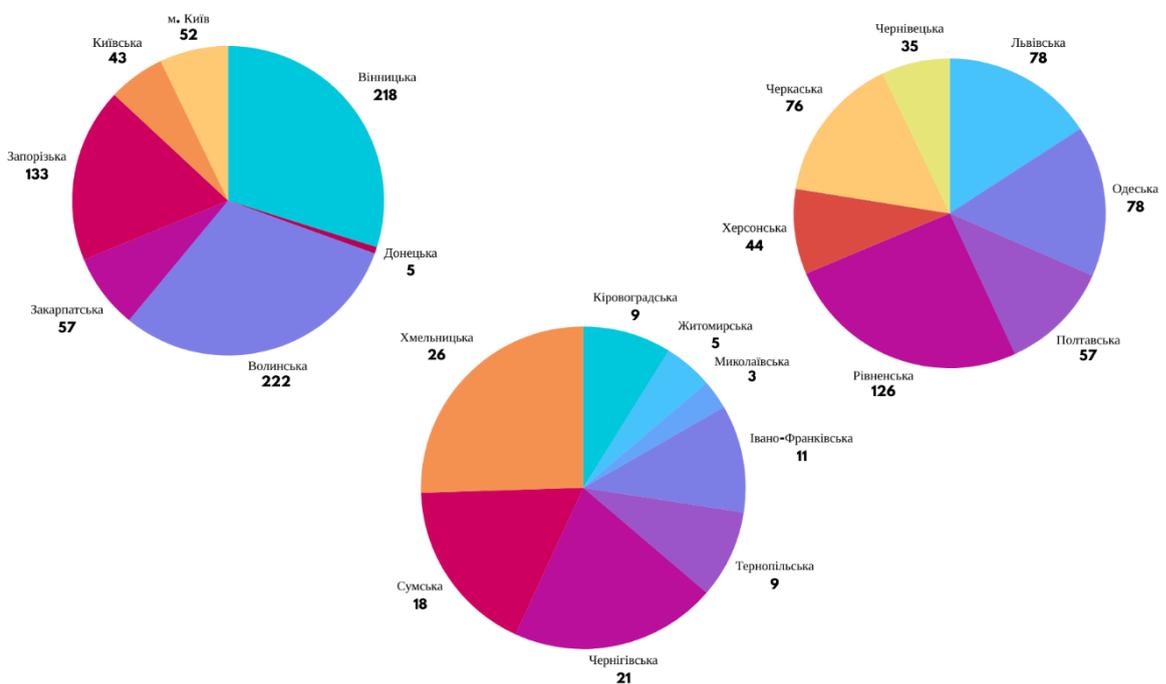
	2023	2024	
Бібліотеки для дітей	636	628	- 0,99 (%)
Бібліотеки для юнацтва	43	24	- 55 (%)

Таке зменшення бібліотек для дітей та юнацтва зумовлено рішеннями місцевих громад оптимізувати заклади культури шляхом об'єднання, їх належного утримання, а також скорочення бюджетних видатків громад на

утримання мережі бібліотек при збереженні бібліотечного фонду та бібліотечних ресурсів.

Публічні бібліотеки також зазнають суттєвих змін, зокрема, станом на 31.12.2024 року, більшість бібліотечних закладів в областях України реорганізовано у бібліотеки-філії: Вінницька область – 218, Волинська – 222, Донецька – 5, Житомирська – 5, Закарпатська – 57, Запорізька – 133, Івано-Франківська – 11, Київська – 43, м. Київ – 52, Кіровоградська – 9, Львівська – 78, Миколаївська – 3, Одеська - 78, Полтавська – 57, Рівненська – 126, Сумська – 18, Тернопільська – 9, Херсонська – 44, Хмельницька – 26, Черкаська – 76, Чернівецька – 35, Чернігівська - 21. Значну частину бібліотек приєднано до центрів культурних послуг у: Вінницькій – 19, Волинській - - 3, Дніпропетровській – 3, Закарпатській - 15, Запорізькій - 10, Київській – 1, Львівській - 15, Одеській – 4, Рівненській – 85, Сумській – 1, Тернопільській - 8, Хмельницькій – 17, Черкаській - 26, Чернігівській – 25 областях України. До прикладу, у 2024 році, у Волинській області 36 бібліотек-філій реорганізовано у бібліотечні пункти.

Діаграма № 2,3. Кількість публічних бібліотек реорганізованих у бібліотеки-філії

Таблиця № 2. Кількість бібліотек-філій, клубів-бібліотек, філій ЦКП, бібліотечних пунктів (порівняння 2023 - 2024 роки)

Назва областей	2023	2024	Різниця
Вінницька	499	717	218
Волинська	301	513	222
Дніпропетровська	293	293	0
Донецька	217	222	5
Житомирська	258	283	25
Закарпатська	212	269	57
Запорізька	147	280	133
Івано-Франківська	367	378	11
Київська	395	435	60
м. Київ	3	55	52
Кіровоградська	306	316	10
Луганська	204	204	0
Львівська	913	978	65
Миколаївська	331	334	3
Одеська	265	343	78
Полтавська	483	538	55
Рівненська	286	412	126
Сумська	364	382	18
Тернопільська	346	355	9
Харківська	537	536	-1
Херсонська	139	183	44
Хмельницька	405	431	26
Черкаська	300	376	76
Чернівецька	225	260	35
Чернігівська	464	484	20

Таблиця № 2. Результати реорганізації бібліотечних закладів 2023-2024 років

Бібліотечні заклади	2023	2024	Розбіжність
Всього закладів (бібліотеки, бібліотеки-філії, бібліотеки-філії ЦКП, клуби-бібліотеки, бібліотечні пункти)	14 545	14 497	- 48
Бібліотеки	6283	4857	- 1 426
Філії, з них:	8262	9363	+ 1 101
клуби-бібліотеки	78	100	+ 23
бібліотеки-філії Центрів культурних послуг	17	232	+ 215
Бібліотечні пункти	195	224	+29

До вище перелічених чинників, що впливають на питання зменшення публічних бібліотек в Україні також слід додати і значне скорочення кількості жителів у сільських населених пунктах, що відображають загальну соціально-економічну, демографічну ситуацію, а також процес урбанізації, що призводить до скорочення мережі бібліотечних закладів та надання культурних послуг населенню.

При порівнянні базової мережі бібліотечних закладів 2023 та 2024 років фіксуються не суттєві процеси скорочення бібліотечної мережі. Однак, при детальному розгляді поданої інформації з областей, можна виявити негативну тенденцію, зокрема, закриття бібліотек відбувається переважно в сільських бібліотечних закладах. Така ситуація зумовлена наслідком реорганізації бібліотечних закладів, що відбулися шляхом об'єднання кількох структурних підрозділів, приєднання до закладів клубного типу або перетворення їх на бібліотечні пункти.

Разом з тим, реорганізація сільських бібліотек є на часі, оскільки така зміна формату роботи несе й певний позитивний наслідок - збереження бібліотечних закладів та забезпечення населення якісними культурними послугами. Зокрема, значну частину бібліотек було приєднано до центрів культурних послуг (ЦКП), задекларованих як багатофункціональні заклади культури нового типу з сучасною матеріально-технічною базою (приєднано 260 філій).

2.1. Загальна характеристика мережі

Станом на 1 січня 2025 року, базова мережа публічних бібліотек України включає:

14 497 закладів (у т.ч. бібліотек, філій, бібліотечних пунктів і клубів-бібліотек);

4 857 публічних бібліотек;

9 363 бібліотек-філій (у тому числі інтегрованих до Центрів культурних послуг);

100 клубів-бібліотек;

224 бібліотечні пункти.

У порівнянні з 2023 роком кількість бібліотек зменшилася, але збільшилася кількість філій та бібліотечних пунктів, що пов'язано з процесами оптимізації та інтеграції у ЦКП.

2.2. Структура мережі по регіонах

Таблиця 2.1

Кількість публічних бібліотек, філій, клубів-бібліотек та бібліотечних пунктів по областях України (2024 рік)

Область	Всього закладів	Бібліотеки	Філії	Клуби-бібліотеки	Бібліотечні пункти
Вінницька	854	137	716	1	-
Волинська	550	27	473	4	46
Дніпропетровська	540	247	293	-	-
Донецька*	396	171	218	4	3
Житомирська	679	396	238	27	18
Закарпатська	455	186	265	4	-
Запорізька	448	169	279	1	-
Івано-Франківська	702	324	339	-	39
Київська	748	313	425	8	2
м. Київ	154	99	55	-	-
Кіровоградська	531	215	315	1	-
Луганська*	289	85	204	-	-
Львівська	1 202	229	878	-	95
Миколаївська	446	112	334	-	-
Одеська	669	326	343	-	-
Полтавська	704	166	538	-	-
Рівненська	538	126	407	-	5
Сумська	494	112	377	5	-
Тернопільська	662	308	354	-	-
Харківська	721	185	536	-	-
Херсонська	359	176	176	6	1
Хмельницька	716	285	419	7	5
Черкаська	633	259	372	2	-
Чернівецька	361	101	260	-	-
Чернігівська	640	156	444	30	10
Всього	14497	4857	9363	100	224

* Дані по Донецькій та Луганській областях враховують лише підконтрольні території.

2.3. Типологія публічних бібліотек у 2024 році

Таблиця 2.2

Розподіл бібліотек за спеціалізацією

Тип бібліотек	Кількість	Частка від загальної кількості бібліотек (%)
Для дорослих	3 980	81,94%
Дитячі	628	12,93%
Юнацькі	24	0,49%
Спеціалізовані (для людей з вадами зору, музичні, мовні тощо)	225	4,64%
Всього	4 857	100%

2.4. Ключові характеристики стану мережі у 2024 році

Висока частка філій — понад 65% мережі становлять бібліотеки-філії, що свідчить про пріоритет оптимізації структури шляхом приєднання до більших установ (ЦКП).

Скорочення дитячих і юнацьких бібліотек — кількість юнацьких бібліотек зменшилась майже вдвічі за останні 3 роки, що створює ризики зниження доступності спеціалізованих послуг для підлітків.

Територіальна нерівномірність — у Львівській та Вінницькій областях — найбільша кількість закладів, тоді як у Донецькій та Луганській — найменша.

Інтеграція до ЦКП — у 2024 році інтеграція бібліотек у структуру Центрів культурних послуг стала ключовим механізмом збереження мережі в умовах обмежених ресурсів.

Виклики воєнного часу — пошкодження будівель, окупація територій, міграція населення та зміна культурних пріоритетів громад.

2.5. Підсумок по 2024 року

Бібліотечна мережа України у 2024 році демонструє **стійкість до зовнішніх викликів**, зберігаючи загальну кількість закладів на високому рівні. Проте відбувається **структурна трансформація** — скорочення кількості окремих бібліотек при збільшенні філій та бібліотечних пунктів, що дозволяє підтримувати доступність культурних послуг навіть у віддалених громадах. Ключовими завданнями залишаються підвищення рівня цифровізації, оновлення фондів, кадрове забезпечення та адаптація послуг під нові демографічні реалії.

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У 2021–2024 РОКАХ

Упродовж останніх років спостерігається поступове скорочення мережі бібліотек, однак темпи цього зменшення мають нерівномірний характер. Якщо в попередні роки зниження кількості закладів було більш відчутним, то у 2024 році динаміка показала відносну стабілізацію, а подекуди й уповільнення темпів скорочення. У середньому зменшення мережі становило кілька відсотків щорічно, проте в окремих регіонах простежується тенденція до утримання показників на сталому рівні. Це свідчить про адаптацію бібліотечної сфери до нових умов і пошук ефективних моделей функціонування.

Разом з тим, зростає увага до якісних параметрів діяльності бібліотек. Якщо кількісні показники продовжують знижуватися, то якісні зміни — модернізація приміщень, розширення електронних сервісів, активніше використання бібліотек як культурно-просвітницьких центрів — демонструють позитивний тренд. Це означає, що мережа трансформується не лише кількісно, а й структурно, відповідаючи потребам сучасних користувачів.

У 2024 році мережа публічних бібліотек зберігає загальну кількість закладів на відносно стабільному рівні, але відбувається заміщення бібліотек-філій та бібліотечних пунктів замість окремих бібліотек, що є наслідком оптимізації (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Загальна динаміка реформування публічних бібліотек України (державної та комунальної форм власності) у 2021–2024 роках

Рік	Всього закладів	Рік	Бібліотеки	Філії (в т.ч. ЦКП)	Клуби-бібліотек и	Бібліотечні пункти
2021	13685	2023	6 283	7989	78	195
2022	14763					
2023	14 545	2024	4 857	9 363	100	224
2024	14 497					

Наслідком проведеної реформи децентралізації в Україні є зростання кількості філій, що спостерігаються у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, та Чернігівській областях, що пов'язано з активною інтеграцією бібліотек у центри культурних послуг (ЦКП). Натомість у Донецькій, Луганській, Сумській та Харківській областях зберігається тенденція скорочення через окупацію та пошкодження інфраструктури (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка змін,
що відбувається в областях України в бібліотечних закладах впродовж
2021–2024 років (%)

Область	2021	2022	2023	2024	Δ 2024/2021 (%)
Вінницька	876	866	855	854	- 2,5 %
Волинська	511	502	514	550	7,6 %
Дніпропетровська	466	485	561	540	15,8 %
Донецька*	402	403	404	394	- 2,03 %
Житомирська	669	650	697	683	2,09 %
Закарпатська	447	461	455	458	2,4 %
Запорізька	446	448	448	449	0,6 %
Івано-Франківська	664	693	706	702	5,7 %
Київська	797	746	758	790	- 0,8 %
м. Київ	147	221	159	153	4,08 %
Кіровоградська	537	537	530	532	- 0,9 %
Луганська*	287	288	289	289	0,6 %
Львівська	1230	1264	1239	1 206	1,9 %
Миколаївська	449	448	453	446	- 0,6 %
Одеська	638	639	637	669	4,8 %
Полтавська	699	708	701	705	0,8 %
Рівненська	550	548	548	538	2,2 %
Сумська	509	507	495	495	- 2,8 %
Тернопільська	522	668	669	662	26,8 %
Харківська	768	758	735	721	- 6,5 %
Херсонська	140	345	356	359	156,4 %
Хмельницька	724	699	697	716	- 1,1 %
Черкаська	646	644	640	633	- 2,05 %
Чернівецька	362	364	359	361	- 0,2 %
Чернігівська	192	643	608	640	233,3 %
Всього	13678	14535	14545	14544	6,3 %

За час війни головним пріоритетом держави є підтримка дітей та юнацтва, які мають зростати в безпеці, оточені турботою, увагою, з можливістю розвиватися. Для цього існують інструменти, які дозволяють мінімізувати ризики та вберегти психічне здоров'я дитини, серед таких інструментів є і бібліотеки для дітей та юнацтва. Однак, з 2022 року відбулось значне скорочення таких бібліотек, зокрема, у 2024 році скорочення особливо помітне у юнацькому сегменті (у порівнянні з 2022 роком, скорочення відбулось на 45,45%, а у порівнянні з 2024 роком, майже на 55%,) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Динаміка скорочення бібліотек для дітей та юнацтва за 2021–2024 роки (%)

Рік	Дитячі бібліотеки	Δ до попереднього року (%)	Юнацькі бібліотеки	Δ до попереднього року (%)
2021	787			

Рік	Дитячі бібліотеки	Δ до попереднього року (%)	Юнацькі бібліотеки	Δ до попереднього року (%)
2022	640	22,9%	44	45,45%
2023	636	-7,5 %	43	-0,98 %
2024	628	-12,93%	24	-55 %

Таким чином, ключові тенденції полягають у поступовому скороченні кількості бібліотек при зростанні значення їхньої функціональної та соціальної ролі. Перехід від виключно книгосховищ до багатофункціональних просторів із цифровими послугами та культурними програмами стає домінуючим напрямом розвитку.

Яскравими прикладами втілення цих змін є діяльність окремих бібліотек в Україні. Так, Львівська обласна наукова бібліотека ім. В. Стефаника проводить численні культурні та освітні заходи, створила сучасні зали для роботи й навчання та активно впроваджує цифрові ресурси для користувачів. Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка реалізує соціальні проекти з підтримки переселенців, організовує різноманітні культурні події й надає доступ до сучасного інформаційного центру. Водночас бібліотеки об'єднаних територіальних громад усе частіше стають справжніми центрами громадського життя, де мешканці можуть отримати не лише доступ до книг та інформації, а й нові можливості для комунікації, розвитку та культурного дозвілля. Таким чином, бібліотеки в сучасних умовах набувають значно ширшого змісту, ніж у минулому, і стають важливими елементами суспільної інфраструктури.

РОЗДІЛ 4. КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ ЗМІН БІБЛІОТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ, ЩО ВІДБУЛИСЬ У 2021–2024 РОКАХ

Порівняльний аналіз діючої мережі публічних бібліотек України за 2024 рік у зіставленні з даними за 2021–2023 роки базується на відомостях, що містяться у переліку базової мережі закладів культури, розміщеному у відкритому доступі на офіційному вебсайті Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти. Ця інформаційна база щороку формується, оновлюється, систематизується та оприлюднюється, забезпечуючи можливість для дослідників, управлінців та громадськості простежити динаміку змін у бібліотечній сфері. Для 2024 року актуальний перелік публічних бібліотек України доступний за посиланням: <https://culture-info.mcsc.gov.ua/>.

Саме на основі цих офіційних статистичних даних стало можливим виявлення ключових тенденцій розвитку, а також проблем і викликів, з якими стикається сучасна бібліотечна мережа.

Виявлені у процесі дослідження зміни в бібліотечній системі України засвідчують, що трансформаційні процеси мають комплексний і взаємопов'язаний характер. Серед них виділяються декілька головних груп

чинників, які суттєво вплинули на структуру та функціонування публічних бібліотек. Першою групою виступають адміністративно-територіальні та інституційні зміни. Завершення одного з найважливіших етапів реформи децентралізації, що бере початок ще з 2014 року, мало значний вплив на бібліотечну сферу. Передача повноважень від центральних органів державної влади до рівня територіальних громад (ОТГ) супроводжувалася низкою організаційних перетворень, серед яких: ліквідація районів та відповідно розформування частини територіальних громад; передача районних бібліотек у власність новоутворених міських і селищних громад; затримки у процесах оформлення документів, що підтверджують правонаступництво, передачу майнових комплексів і переоформлення права власності. Ці процеси спричинили нерівномірність у темпах реформування бібліотечної мережі по регіонах та обмежили можливості для комплексного впровадження нових стратегій і методів популяризації читання, зокрема у невеликих громадах.

Другою вагомою групою чинників є вплив воєнної агресії російської федерації, що триває вже майже чотири роки. Війна безпосередньо позначилася на роботі бібліотек і їхньому кадровому потенціалі. Значна кількість працівників була змушена залишити місця роботи через вимушене переселення або мобілізацію до лав Збройних Сил України. Також зафіксовано чималі майнові втрати: частина бібліотечних приміщень зазнала руйнувань чи пошкоджень унаслідок бойових дій та обстрілів, а бібліотечні фонди були знищені або переміщені.

За даними Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (<https://lnk.ua/x5V1QdZVd>), у прифронтових та окупованих територіях зафіксовано знищення значної кількості бібліотечних закладів, матеріально-технічної бази публічних бібліотек, втрата бібліотечних фондів тощо. Такі втрати мають не лише матеріальний, а й культурний вимір, адже бібліотеки виконують важливу роль у збереженні історичної пам'яті, забезпеченні доступу населення до знань та інформації, а також у підтримці освітніх і просвітницьких процесів у громадах. Зруйновані або пошкоджені бібліотеки позбавляють людей можливості користуватися книгами, сучасними інформаційними ресурсами та освітніми програмами, що особливо критично у воєнний час.

Окрім фізичного знищення приміщень та фондів, відбувається втрата унікальних архівних матеріалів, видань з історії регіону, документів краєзнавчого значення, які є частиною культурної спадщини України. Це створює загрозу не тільки для освітнього розвитку населення, а й для формування національної ідентичності та збереження духовних цінностей.

Також, в умовах воєнного стану відбулося скорочення обсягів фінансування бібліотечної сфери, оскільки пріоритетними стали витрати на потреби оборони, гуманітарну допомогу та підтримку внутрішньо

переміщених осіб. Це призвело до необхідності перерозподілу ресурсів, пошуку альтернативних джерел підтримки й активізації волонтерських та громадських ініціатив, спрямованих на збереження бібліотек як важливих осередків культури, освіти й суспільної згуртованості.

Таким чином, аналіз свідчить, що зміни у бібліотечній мережі у 2021–2024 роках були обумовлені поєднанням системних реформ (децентралізація) та надзвичайних обставин (воєнний стан), при цьому вплив негативних чинників значно переважає позитивні ефекти реформування.

ВИСНОВКИ

Законом України “Про культуру” встановлено норми, що забезпечують від необґрунтованого закриття закладів культури в умовах адміністративно-територіальної реформи. Згідно із законом передбачено, що центром культурних послуг є багатофункціональний заклад культури, що має зручне розташування для відвідування жителями територіальної громади/суміжних територіальних громад, забезпечений кваліфікованими кадрами, має сучасну матеріально-технічну базу та спроможний забезпечувати надання комплексу культурних послуг, консультаційної, інформаційної, допомоги, доступ до користування приміщеннями та обладнанням для творчості, неформального навчання та спілкування жителів територіальної громади з урахуванням чисельності, вікового, статевого, національного, соціального, галузевого складу населення.

З огляду на встановлені норми чинного законодавства, проведений аналіз стану мережі публічних бібліотек України у 2024 році демонструє наявність процесу глибоких змін галузі, спричинених комплексом зовнішніх і внутрішніх чинників. І у 2024 році на бібліотечну сферу суттєво впливають процеси завершення етапу децентралізації та передача бібліотек у власність територіальних громад. До цього слід додати наслідки військової агресії російської федерації, демографічні зміни та процеси урбанізації тощо. Також у структурі бібліотечних закладів відбулися помітні зміни, що стало наслідком рішень місцевих громад при проведенні оптимізації мережі закладів культури шляхом об’єднання та приєднання бібліотек до Центрив культурних послуг. Хоча такі центри за задумом мають бути сучасними багатофункціональними установами з розвиненою матеріально-технічною базою, на практиці лише невелика частина з них відповідає заявленим стандартам. Серед ключових проблем, які уповільнюють розвиток бібліотечної сфери, слід назвати недостатнє фінансування, що не дозволяє своєчасно оновлювати бібліотечні фонди сучасною літературою, створювати нові поліфункціональні простори в бібліотеках для виконання не тільки основних завдань – видача літератури, а і формувати додаткові пропозиції для забезпечення культурних потреб населення.

Додатковими викликами залишаються низький рівень цифровізації бібліотечної сфери, особливо у сільських місцевостях, обмежений доступ до Інтернету, кадровий дефіцит та недостатня підготовка працівників (відсутнє підвищення кваліфікації), а також зниження якості надання послуг після реорганізацій, що супроводжуються скороченням годин роботи та зменшенням спектру доступних сервісів.

Також, існує потреба у питанні доступності бібліотек для жителів малих і віддалених населених пунктів (гірських районів), що зберігатиме їх роль як центрів культури, освіти, громадської активності та національної пам'яті.

Разом з вище переліченими проблемними питаннями, у бібліотечній сфері спостерігаються й позитивні тенденції, зокрема:

розвиваються нестационарні форми обслуговування - бібліотечні пункти та пересувні бібліотеки допомагають забезпечити доступ населення до культурних послуг у віддалених громадах (Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Рівненська, Херсонська області);

поступово відбувається оновлення нормативно-правової бази бібліотечної сфери, що надало можливість розробити нові мінімальні стандарти для забезпечення громад бібліотечними послугами;

інтеграція бібліотек до Центрів культурних послуг у багатьох випадках зберегла їх функції в умовах ресурсних обмежень.

Слід додати, що важливим кроком розвитку бібліотечної справи є цифрова трансформація. Нині Держмістечтв опрацьовує питання щодо впровадження Реєстру базової мережі закладів культури, що підвищить ефективність управління закладами культури на місцях та відкоригує реальну потребу в бібліотечному обслуговуванні населення.

В свою чергу, місцева влада також проводить на місцях комплексні реформи та підтримку бібліотечної сфери, оскільки розуміє важливість ключових осередків знань і культурного розвитку, а також потужного чинника соціального, освітнього та культурного відродження українських громад.